

Rijksoverheid

Handreiking economische effecten

Ten behoeve van de voorstelontwikkeling
ronde 3 (2023)

Inhoud

Theory of Change	3
Verdieping van projecttypes	7
(Intermediate) outcomes en impacts	11
Externe factoren	13
Marktinformatie	14
Bijlage 1 Voorbeelden Theory of Change per projecttype	15

Auteurs

Erik brouwer, Carl Koopmans en Christiaan Behrens

In opdracht van

Nationaal Groeifonds

Oktober 2022

Theory of Change

In deze handreiking wordt het concept Theory of Change (ToC) toegelicht. De ToC dient centraal te staan in elk Groeifondsvoorstel. Het is de kapstok om het verdienvermogen van het Groeifondsvoorstel kwalitatief en waar mogelijk ook kwantitatief te duiden. Deze handreiking is een hulpmiddel voor indieners om het duurzaam verdienvermogen te duiden via de ToC. De handreiking helpt bij het weergeven van het duurzaam verdienvermogen van het voorstel, van het begin (de input) tot het eind (impact). Naast een kapstok tijdens de ontwikkeling van het Groeifondsvoorstel, is de ToC ook nadrukkelijk geschikt om het de impact van het voorstel te meten en te evalueren als het voorstel is gehonoreerd.

In een separate bijlage zijn voorbeelden van ToC's per projecttype weergegeven. Deze is op de NGF-website te vinden.

Let op: deze notitie is een handreiking. Het is geen mal waarin de voorstellen moeten passen. Het staat de indieners dan ook nadrukkelijk vrij om af te wijken van de weergegeven ToC per projecttype in deze notitie. Een ToC is maatwerk; de voorbeelden in de bijlage zijn slechts een 'voorzet'.

Nut en noodzaak van een Theory of Change

Bij de derde ronde van aanvragen kiest de commissie Nationaal Groeifonds (NGF) voor minder nadruk op kwantitatieve bbp-effecten dan in de eerste twee rondes. In de derde ronde gaat het uitsluitend om voorstellen op de terreinen "R&D en Innovatie" en "Kennisonwikkeling". Juist bij deze voorstellen is het lastig om effecten op het toekomstige duurzame verdienvermogen en maatschappelijke effecten kwantitatief in te schatten aan de hand van een bbp-effect. Ter verdere ondersteuning van de kwaliteit van de voorstellen is de ToC in de tweede ronde geïntroduceerd. De ToC staat in de derde ronde centraal bij de beoordeling van de voorstellen.

De Theory of Change is een nuttige methode om verwachte effecten te duiden.¹ Voorstellen met een uitgewerkte ToC kunnen daardoor beter aangeven wat het verwachte duurzame verdienvermogen van de investering is en daarmee een completer beeld schetsen van de impact van het voorstel. Hiervoor is het wel noodzakelijk dat de ToC als een integrale methodiek binnen het voorstel een centrale plaats heeft. De ToC dient daarmee als 'kapstok'. Uit een evaluatie van de tweede ronde en het gebruik van de ToC komt naar voren dat de toegevoegde waarde van de ToC aanzienlijk afneemt als de ToC als apart hoofdstuk wordt toegevoegd aan een voorstel in plaats van integraal onderdeel uit te maken van het voorstel.

Onderdelen van een ToC

Een goede ToC begint bij een heldere beschrijving van de doelen en werking van de activiteiten en investeringen binnen het voorstel. Daarbij helpt het om uit te leggen waarom het de verwachting is dat dat het voorstel tot de gewenste effecten zal leiden. Dat lijkt eenvoudig, maar dat is het niet. Een voorstel bestaat vaak uit meerdere samenhangende onderdelen die elk ook weer meerdere effecten hebben. Hierdoor ontstaan er ketens van oorzaken en gevolgen. Een ToC brengt deze ketens met behulp van een blokken- en pijlschema in kaart en beschrijft het veronderstelde verband tussen de afzonderlijke onderdelen.

---

¹ Zie bijvoorbeeld Van der Knaap et al. (2020), *Beleidsvaluatie in theorie en praktijk*, p. 22-23, 78-81, 209-210. In deze publicatie wordt de ToC aangeduid als de beleidstheorie. Een ander synoniem is interventielogica.

Blokken

Een ToC bestaat uit vijf onderdelen, weergegeven als 'blokken' in een figuur (dit zijn de kolommen):

1. De **inputs** van het voorstel zijn alle middelen die worden ingezet, oftewel 'wat je er in stopt';
2. De **activiteiten** van het voorstel zijn alle handelingen die in het kader van het voorstel en de ingezette middelen (kunnen) worden uitgevoerd;
3. De **outputs** zijn de directe resultaten van het voorstel (uit combinatie van inputs en activiteiten); zoals geleverde producten en/of diensten;
4. De **(intermediate) outcomes** beschrijven de gevolgen van de outputs, dat wil zeggen de effecten van het voorstel in de economie en de samenleving (zowel gewenste als ongewenste effecten). Intermediate outcomes volgen direct uit de outputs. De intermediate outcomes zijn dus eerste orde uitkomsten, de outcomes zijn tweede (en eventueel derde) orde uitkomsten;
5. De **impacts** bestaan uit het effect op het duurzame verdienvermogen en de uiteindelijke maatschappelijke effecten van het voorstel (zowel gewenste als ongewenste effecten).

Pijlen

De kern van de ToC bestaat uit causale verbanden tussen deze onderdelen, weergegeven met pijlen. Het doel van de ToC is om deze veronderstelde verbanden goed zichtbaar te maken. En om aannemelijk te maken dat deze causale effecten zullen optreden.

KPI's

Een goede ToC bevat bovendien bij elk onderdeel streefwaarden/KPI's (Key Performance Indicator).² De ToC's per projecttype die bij separaat aan deze handreiking zijn toegevoegd bevatten geen KPI's. De reden is dat KPI's projectspecifiek zijn. De ToC van een projectvoorstel moet wel KPI's bevatten. Een ToC bevat ook externe factoren. Deze factoren zijn de factoren waarop de indieners geen invloed uit kunnen oefenen en die de (intermediate) outcomes en impacts kunnen beïnvloeden, bijvoorbeeld regelgeving en geopolitiek.

Problemanalyse

Het startpunt van een ToC is de probleemanalyse. Daarin wordt beschreven welke knelpunten het voorstel helpt oplossen of welke kansen door het voorstel worden benut. Daarbij is het nuttig om deze knelpunten en kansen waar mogelijk te kwantificeren. Enkele voorbeelden hiervan: Hoe hoog zijn de kosten die door het voorstel worden gereduceerd? Hoe groot is de markt voor een nieuw product? Hoe groot zijn de emissies die door het voorstel worden verminderd? Daarop moet vervolgens de voorgestelde aanpak die in het voorstel besloten ligt worden gebaseerd.

Nulalternatief

Bij het ontwikkelen van een ToC is het van belang om ook het nulalternatief (zonder interventie) goed te beschrijven. Dus ook in de (intermediate)outcomes en impact pathways. Het nulalternatief is niet hetzelfde als 'niets doen'. Het is de meest waarschijnlijk te achten ontwikkeling die zal plaatsvinden op het relevante terrein in het geval dat de te beoordelen maatregel niet wordt uitgevoerd. Het nulalternatief wordt in de eerste plaats bepaald door de ontwikkeling van exogene factoren. Daarnaast omvat het nulalternatief bestaand beleid, voorgenomen maatregelen (tenminste, als de uitvoering vrijwel onontkoombaar is) en kleinere ingrepen die het probleem deels oplossen of mitigeren maar geen beleidsalternatief vormen. Beschrijf de randvoorwaarden (waaronder institutioneel kader) en externe invloeden, zoals aanpalend beleid en gerelateerde initiatieven.

---

² De ToC's per projecttype die bij deze handreiking zijn gevoegd bevatten geen KPI's. De reden is dat KPI's projectspecifiek zijn. De ToC van een projectvoorstel moet wel KPI's bevatten.

Impact Pathways

De ToC wordt overzichtelijker als er *impact pathways* worden onderscheiden. Elke *impact pathway* bevat (intermediate) outcomes en impacts op een bepaald terrein. We bevelen aan om in de ToC's van Groeifondsvoorstellen drie *pathways* te onderscheiden:

- **Verdienvermogen.** Hier gaat het om effecten op de omzet en productiviteit van bedrijven en andere organisaties, en om de toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie (bbp-effect)
- **Sociaal, ethisch.** Dit betreft kwaliteitsaspecten die niet of niet direct via het bbp worden gemeten en die ook geen duurzaamheid betreffen. Voorbeelden zijn gezondheid, inclusiviteit en prettig werk.
- **Duurzaamheid.** Hier gaat het om effecten op emissies en de kwaliteit van het milieu.

Zie voor nadere voorbeelden van sociaal/ethische- en duurzaamheidseffecten de groslijst maatschappelijke effecten, zoals opgenomen in de handleiding van het indieningsformulier.

Aandachtspunten

Bij het opstellen van een ToC zijn de volgende zaken belangrijk:

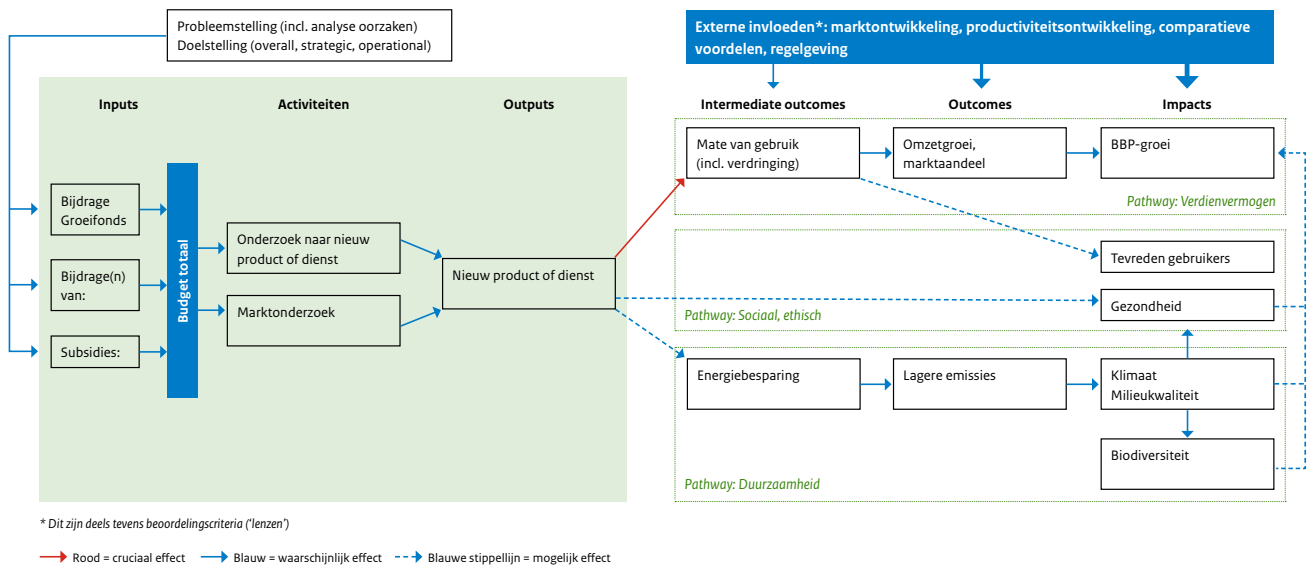
- Elk blok (input, activiteit, output, (intermediate) outcome of impact) heeft een of meer inkomende pijlen en een of meer uitgaande pijlen. Uitzonderingen zijn de inputs (alleen uitgaande pijlen) en de impacts (soms alleen inkomende pijlen)
- Voeg pijlen niet samen (zie onderstaande figuur). Samenvoegen vertroebelt het zicht op afzonderlijke causale effecten. Samenvoegen van pijlen kan soms worden vermeden door een extra blok toe te voegen.
- Elke pijl moet worden toegelicht. De pijlen vormen immers de kern van de ToC. Bij elke pijl dient aannemelijk te worden gemaakt dat het causale verband dat door de pijl wordt aangegeven, daadwerkelijk zal optreden. Het type informatie dat deze verbanden aannemelijk kan maken is beschreven onder 'benodigde informatie voor de beoordeling'.
- In een ToC zijn er vaak een of meer pijlen die cruciaal zijn voor het succes van het voorstel. De output is dan bijvoorbeeld een nieuw product en de cruciale pijl geeft aan dat dit ertoe leidt dat het product in de markt een succes wordt (intermediate outcome). Deze cruciale pijl verdient speciale aandacht in de toelichting. Wat maakt dat dit effect naar verwachting wordt bereikt, ook in het licht van concurrerende producten, marktontwikkelingen en andere externe factoren?
- Bij elke output en (intermediate) outcome moeten één of meer KPI's worden toegevoegd. Voor de impacts is dat niet altijd mogelijk omdat deze verder liggende effecten van het voorstel nauwelijks met KPI's te meten zijn, als gevolg van de sterke invloed van een groot aantal andere factoren. Bijvoorbeeld de totale bbp-groei wordt slechts naar verwachting in beperkte mate bepaald door één afzonderlijk projectvoorstel. In andere gevallen is de impact echter wel meetbaar, bijvoorbeeld als een schonere productietechniek leidt tot lagere emissies.

Figuur 1 Samengevoegde pijlen moeten worden vermeden

Voorbeeld

Hieronder is een figuur met een ToC voor projecttype 1 (nieuw product of nieuwe dienst) weergegeven. In een separate bijlage bij deze handreiking zijn voorbeelden van ToC's voor alle projecttypen opgenomen.

Figuur 2 ToC voor projecttype 1 (nieuw product of dienst)

NB1 Aan de ToC dienen ook KPI's te worden toegevoegd.

NB2 In de bijlage staan ToC's voor subtypen van projecttype 1: verschillende soorten producten en diensten.

Verdieping van projecttypes

Dit hoofdstuk bevat een overzicht van soorten projectvoorstellen en bijbehorende verwachtingen van de inhoud van een voorstel. Dit noemen we projecttypes. In de hoofdstukken hierna bieden we guidance voor elk afzonderlijk projecttype. Daardoor kunnen we de guidance zoveel mogelijk richten op het betreffende projectvoorstel. De onderverdeling naar projecttypes stelt de commissie die de voorstellen beoordeelt in staat om voorstellen binnen een projecttype gemakkelijker onderling te vergelijken.

De hier weergegeven projecttypes zijn niet noodzakelijk uitputtend. Het is mogelijk dat een voorstel in geen van deze types past. In dat geval bieden deze voorbeelden van ToC's in de separate bijlage hopelijk inspiratie om een eigen ToC op te stellen. Ook kan een voorstel meerdere soorten effecten hebben die bij verschillende projecttypen horen. In een dergelijke situatie kunnen wellicht (delen van) ToC's van deze projecttypen worden geïntegreerd in de ToC van het voorstel.

Binnen de projecttypen onderscheiden we subtypes die mogelijk beter aansluiten bij individuele voorstellen dan de brede projecttypen. Bijvoorbeeld bij productiviteitsverhogende procesinnovaties (Projecttype 2) maken we onderscheid tussen technologische innovaties en organisatorische innovaties. En bij Opleiding en vaardigheden (beroeps-)bevolking (projecttype 6) is er een onderscheid tussen algemeen en specifiek onderwijs. Bij de subtypes geven we voorbeelden van projectvoorstellen uit de tweede ronde van het groeifonds.³

In de hoofdstukken hierna werken we de Theory of Change, effecten en externe factoren afzonderlijk uit voor subtypes projecten.

Projecttype 1: Nieuw product of nieuwe dienst

Het voorstel betreft de ontwikkeling van een nieuw product of nieuwe dienst.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Het voorstel schetst de groeiverwachtingen van zowel de markt als de economische activiteit/sector (in termen van volumes). Doe dit zowel nationaal als internationaal (als er sprake is van exportkansen) en geef inzicht in het (huidige/te verwachten) marktaandeel van Nederland. Schets de verwachte productiviteitsgroei in de betreffende sector en het tijdspad dat daarbij hoort. Beschrijf de comparatieve voordelen van Nederland (op het gebied van kennis, kunde, productietechnologie, menselijk kapitaal, (internationale) bereikbaarheid, infrastructuur, vestigingsklimaat, vertrouwen, ...). Onderbouw hoe het projectvoorstel hierbinnen past / aan bijdraagt. Beschrijf alle aannames zo expliciet mogelijk en verschaf relevante kwantitatieve gegevens.

Subtypen

Binnen dit projecttype gaat het om producten en diensten in sterk uiteenlopende sectoren, waardoor ook de soorten effecten kunnen verschillen. Bijvoorbeeld een nieuw product in de zorg heeft andere effecten dan een nieuw product dat zich richt op mobiliteit. Daarom maken we een onderscheid naar beleidsthema's:

- 1a Leefomgeving (incl. landbouw)
- 1b Gezondheid en zorg (voorbeelden uit eerdere toekenningen: Biotech Booster, Oncode-PACT)
- 1c Energie en duurzaamheid
- 1d Mobiliteit

³ Bij diverse voorbeelden kan worden gediscussieerd over de vraag tot welk (sub)type het voorbeeld behoort. Projectvoorstellen vertonen veelal gelijkheid met meerdere subtypen. Bij de indiening is het mogelijk om meer dan een subtype aan te geven (bijvoorbeeld 1c en 5a).

Projecttype 2: Productiviteitsverhogende procesinnovatie

Het voorstel betreft een procesinnovatie in een bestaande economische activiteit.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Schets het aandeel in de Nederlands economie (in termen van volumes toegevoegde waarde en/of werkgelegenheid), het huidige productiviteitsniveau en de verwachte productiviteitsgroei in de betreffende sector. Onderbouw of, in welke mate en hoe de procesinnovatie leidt tot een kostendaling/toegenomen efficiency van productieprocessen en tot een hogere (arbeids-/kapitaals-)productiviteit in de betreffende sector/economische activiteit. Beschrijf alle aannames zo expliciet mogelijk en verschaft relevante kwantitatieve gegevens. Als de procesinnovatie zelfstandig te vermarkten is (nationaal, internationaal), dan kan er tevens sprake zijn van een nieuw product of dienst en is mogelijk ook projecttype 1 aan de orde.

Subtypen

Bij deze voorstellen gaat het om kostenverlaging in productieprocessen. Soms zijn hiervoor aanzienlijke investeringen in technieken en machines nodig. In andere gevallen gaat het om andere manieren van werken. Daarom maken we onderscheid tussen:

- 2a Technologische innovaties (voorbeelden uit eerdere toekenningen: Groeiplan Watertechnologie, BTIC Toekomstbestendige Leefomgeving, NieuweWarmteNu!, Digitale Infrastructuur en Logistiek (DIL))
- 2b Organisatorische innovaties

Projecttype 3: Sleuteltechnologie

Het voorstel betreft een investering in een sleuteltechnologie of in fundamenteel wetenschappelijk onderzoek.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Geef aan wat de TRL van de betreffende activiteit is en geef een indicatie van de termijn waarop de activiteit of technologie marktrijp is. Schets voor welke markten (nationaal en internationaal) de sleuteltechnologie of het onderzoek relevant is, wat de groeiverwachtingen zijn (in termen van volume, marktaandeel en productiviteit) en wat de verwachte impact is op productiviteitsgroei in de betreffende sector(en). Schets de comparatieve voordelen van Nederland die aannemelijk maken dat de economische kansen kunnen worden verzilverd. Beschrijf alle aannames zo expliciet mogelijk en verschaft relevante kwantitatieve gegevens.

Subtypen

Bij deze projecten kan de directe toepasbaarheid (TRL) sterk verschillen. In sommige gevallen kan een nieuwe (sleutel) technologie op vrij korte termijn worden ingezet in productieprocessen. In andere gevallen gaat het om wetenschappelijke vooruitgang die nog niet direct toepasbaar is. Daarom onderscheiden we:

- 3a Toepassingsgerichte sleuteltechnologie (Voorbeelden uit eerdere toekenningen: Zelfdenkende moleculaire systemen, NXTGEN HIGHTECH, PhotonDelta).
- 3b Sleuteltechnologie gericht op vooruitgang (met spin-offs als neveneffect) (voorbeeld uit eerdere toekenningen: Einstein Telescope).

Projecttype 4: Voor innovatie randvoorwaardelijke faciliteit of voorziening

Het voorstel betreft een investering in product of procesinnovatie in een fysieke, digitale of anderszins randvoorwaardelijke faciliteit of voorziening die bijdraagt aan kostenreductie, productiviteitsverhoging en/of efficiencyverbetering van productieprocessen.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Schets voor welke markten en sectoren (nationaal en internationaal) de faciliteit of voorziening relevant is, wat de groeiverwachtingen zijn (in termen van volume, marktaandeel en productiviteit) en wat de verwachte impact is op productiviteitsgroei in de betreffende sector(en). Schets de comparatieve voordelen van Nederland die aannemelijk maken dat de economische kansen kunnen worden verzilverd. Beschrijf alle aannames zo expliciet mogelijk en verschaft relevante kwantitatieve gegevens.

Subtypen

Hierbij gaat het veelal om infrastructuur en voorzieningen waarbij de overheid een belangrijke rol heeft, en die kunnen bijdragen aan bbp-groei. De effecten verschillen tussen soorten infrastructuur en voorzieningen. Daarom maken we onderscheid tussen:

- 4a Digitale infrastructuur
- 4b Mobiliteit (Voorbeelden uit eerdere toekenningen: Digitaal EcoSysteem Mobiliteit en Smart city's (DEMS))
- 4c Leefomgeving (incl. landbouw) (voorbeeld: Werklandschappen van de Toekomst)
- 4d Energie en duurzaamheid
- 4e Zorg

Projecttype 5: Op verduurzaming gerichte product- of procesinnovatie

Het voorstel betreft een investering in product of procesinnovatie die zorgt voor verduurzaming van (bestaande) producten en/of productieprocessen, waardoor de betreffende economische activiteit ook op termijn kan voldoen aan en kan renderen binnen wettelijke en maatschappelijke eisen en voorwaarden nu en in de toekomst op het gebied van onder meer broeikasgassen, stikstof, grondstoffengebruik, geluid.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Schets de huidige omvang van de betreffende markt en sector, marktaandeel en groeiverwachtingen, het huidige productiviteitsniveau en verwachte productiviteitsontwikkeling. Schets de comparatieve voordelen van Nederland die aannemelijk maken dat de economische activiteit ook in de toekomst relevant is voor nationaal duurzaam verdienvermogen. Beschrijf alle aannames zo expliciet mogelijk en verschaft relevante kwantitatieve gegevens. Als de procesinnovatie zelfstandig te vermarkten is (nationaal, internationaal), dan is er ook sprake van een nieuw product of dienst (→ zie projecttype 1).

Subtypen

Hierbij gaat het om voorstellen die bijdragen aan het voldoen aan randvoorwaarden m.b.t. duurzaamheid, waardoor het duurzame verdienvermogen niet of minder door deze randvoorwaarden wordt beperkt. De effecten liggen daardoor primair in minder emissies en secundair (op lange termijn) in meer bbp-groei. Het meest relevante onderscheid ligt daarom in het type milieuprobleem dat de voornaamste randvoorwaarde vormt waarop het voorstel zich richt:

- 5a Broeikaseffect (voorbeelden: Circulaire Plastics, Cellulaire Agricultuur)
- 5b Biodiversiteit en milieu- en natuurkwaliteit (voorbeelden: Crop-XR, NL2120 het groene verdienvermogen)

Projecttype 6: Opleiding en vaardigheden (beroeps-)bevolking

Het voorstel betreft een investering in onderwijs of leven lang ontwikkelen (scholing) van scholieren, studenten, werkenden of werkzoekenden.

Benodigde informatie voor de beoordeling

Schets op welke wijze het voorstel zorgt voor een toename in menselijk kapitaal en een hogere arbeidsproductiviteit. Besteed daarbij ook aandacht aan positieve 'overloopeffecten' zoals snellere absorptie van nieuwe kennis/technologie en een grotere mate van aanpassingsvermogen aan externe schokken. Indien sprake is van sectorspecifieke scholing, schets dan ook wat het huidige aandeel in de Nederlands economie is van de betreffende economische activiteiten (volume toegevoegde waarde en werkgelegenheid) en de verwachte productiviteitsontwikkeling in de betreffende sector.

Subtypen

Binnen dit projecttype wordt wat betreft activiteiten een onderscheid gemaakt tussen initieel onderwijs en leven lang leren. Voor de effecten die worden verwacht is echter ook het type scholing van belang. Dit leidt tot vier subtypen:

- 6a Initiële generieke scholing (regulier onderwijs) (voorbeelden: Digitaal Onderwijs Goed Geregeld, Digitaliseringsimpuls onderwijs NL)
- 6b Initiële sectorspecifieke scholing (bijvoorbeeld technische opleidingen) (voorbeeld: Opschaling publiek private samenwerking in het beroepsonderwijs (Katapult))
- 6c Post-initiële generieke scholing (leven lang leren) (voorbeeld: Nationale LLO Katalysator)
- 6d Post-initiële sectorspecifieke scholing (bijvoorbeeld bijscholing gericht op een specifiek beroep)

(Intermediate) outcomes en impacts

In dit hoofdstuk bieden we hulp bij en voorbeelden van het invullen van (intermediate) outcomes en impacts in de ToC. In de onderstaande tabellen staan ter illustratie mogelijke (intermediate) outcomes en impacts, weergegeven met een 'X' uitgesplitst naar projecttype. De hier weergegeven effecten zijn dus niet noodzakelijk uitputtend. Deze notitie is immers een handreiking. Het is geen mal waarin de voorstellen moeten passen. Het staat de indieners dan ook nadrukkelijk vrij om af te wijken van de effecten in de onderstaande tabellen. Een ToC is immers maatwerk; de voorbeelden van de effecten zijn slechts een 'voorzet'. De indieners dienen deze effecten projectspecifiek te maken.

Tabel 1 Voorbeelden van intermediate outcomes per projecttype

Intermediate outcomes	1. Nieuw product of nieuwe dienst	2. Productiviteitsverhogende procesinnovatie	3. Sleuteltechnologie/science project	4. Rand-voorwaardelijke infrastructuur of voorziening	5. Op verduurzaming gerichte product- of procesinnovatie	6. Opleiding en vaardigheden (beroeps-) bevolking
<i>Pathway verdienvermogen</i>						
Lagere productiekosten	X	X		X	X	
Kortere productietijd	X	X		X	X	
Andere werkwijze	X		X	X	X	X
Nieuwe gebruikers en markten	X				X	
Octrooien	X	X	X		X	
Hogere productiviteit		X	X		X	X
<i>Pathway: Sociaal, ethisch</i>						
Hogere gebruikswaarde	X	X	X	X		
Kortere reistijden				X		
<i>Pathway: Duurzaamheid</i>						
Energiebesparing en schone energiebronnen	X	X	X	X	X	
Meer gebruik/ritten				X		
Ander milieugedrag						X

Tabel 2 Voorbeelden van outcome per projecttype

Outcomes	1. Nieuwe product of dienst	2. Productiviteits-verhogende proces-innovatie	3. Sleutel-technologie/science project	4. Rand-voorwaardelijke infrastructuur of voorziening	5. Op verduurzaming gerichte product- of proces-innovatie	6. Opleiding en vaardigheden (beroeps-)bevolking
<i>Pathway verdienvermogen</i>						
Hogere productie	X	X	X	X	X	X
Hogere omzetgroei, marktaandeel	X	X	X		X	
<i>Pathway: Sociaal, ethisch</i>						
Beter werk, hoger loon, leuker werk	X	X	X		X	X
Congestie				X		
<i>Pathway: Duurzaamheid</i>						
Lagere emissies	X	X	X	X	X	X

Tabel 3 Voorbeelden van impacts per projecttype

Impacts	1. Nieuwe product of dienst	2. Productiviteits-verhogende proces-innovatie	3. Sleutel-technologie/science project	4. Rand-voorwaardelijke infrastructuur of voorziening	5. Op verduurzaming gerichte product- of proces-innovatie	6. Opleiding en vaardigheden (beroeps-)bevolking
<i>Pathway verdienvermogen</i>						
Hogere bbp-groei	X	X	X	X	X	X
<i>Pathway: Sociaal, ethisch</i>						
Meer tevreden gebruikers (bijv. reizigers & cursisten)	X	X	X	X	X	X
Toename gezondheid	X	X		X	X	X
<i>Pathway: Duurzaamheid</i>						
Hogere klimaat & milieu-kwaliteit	X	X	X	X	X	X
Meer biodiversiteit	X	X	X	X	X	X

Externe factoren

Externe factoren zijn belangrijk in een ToC. Bijvoorbeeld duurzame producten en materialen concurreren met niet duurzame (traditionele) producten en materialen. Denk aan zonnepanelen met kolencentrales. De niet duurzame alternatieven zijn te laag geprijsd: de prijs houdt geen rekening met externe (milieu)effecten zoals emissies. In 2022 stegen de energieprijzen door geopolitieke ontwikkelingen. De concurrentieverhouding tussen duurzame en minder duurzame energie veranderde daardoor.

In de bovenstaande alinea staan twee voorbeelden van externe factoren. Ten eerste het feit dat externe (milieu)effecten zoals emissies niet verdisconteerd zijn in de prijs. Of dit wel of niet en in welke mate gebeurt, daarop heeft het ingediende voorstel geen invloed. Ten tweede geopolitieke ontwikkelingen en de gevolgen daarvan op de energieprijs. Ook daarop heeft het voorstel geen invloed.

Het is van belang om de externe factoren goed in kaart te brengen en een risico- en mitigatie analyse te doen per externe factor, om het risico van het falen van het onderzoek in kaart te brengen en te minimaliseren.

In de onderstaande Tabel staan ter inspiratie mogelijke relevante externe factoren.

Tabel 4 Voorbeelden van externe factoren per projecttype

Impacts	1. Nieuwe product of dienst	2. Productiviteits- verhogende proces- innovatie	3. Sleutel- technologie/ science project	4. Rand-voor- waardelijke infrastructuur of voorziening	5. Op ver- duurzaming gerichte product- of proces- innovatie	6. Opleiding en vaardig- heden (beroeps-) bevolking
Concurrentie (zijn alternatieven in binnen- en buitenland). Markt-, technologie-, productiviteits- en prijs- ontwikkelingen en investeringen bij alternatieve producten en markten	X		X		X	
Marktontwikkelingen voorstel (bijv. andere voorkeuren afnemers)	X				X	
Comparatieve voordelen voorstel versus alternatief, zoals beschikbaarheid relevante kennis	X	X	X		X	
Mate van kennisontwikkeling en spillovers	X	X	X		X	X
Geopolitieke - & macro- economische ontwikkelingen, zoals economische groei, trends energiemarkt en arbeidsmarkt	X	X	X	X	X	X
Demografische ontwikkeling (vergrijzing, bevolkingsgroei, autonome toename onderwijsniveau en groeiende diversiteit)	X			X		X
Wet en regelgeving (relevant voor voorstel)	X	X	X	X	X	X
Ander beleid (relevant voor voorstel)				X		X

Marktinformatie

Van cijfers van aantallen concurrenten tot de toegevoegde waarde van een sector: het Groeifonds vraagt van indieners van voorstellen marktinformatie om de omvang van de effecten te schetsen en het Groeifonds in staat te stellen om de effecten te beoordelen. Er dient door de indieners onderscheid te worden gemaakt naar de vraagzijde; wie zijn de afnemers en naar de aanbodzijde; wie zijn de aanbieders van alternatieve producten, diensten en technologieën. De vraag- en aanbodzijde dient voor de gehele relevante markt in kaart te worden gebracht, dus nationaal en indien relevant ook internationaal.

Bij het beschrijven van de markt is het uiteraard van belang om ook het nulalternatief (zonder interventie) goed te beschrijven. In de vorige ronde van het Groeifonds werden de omvang van de markten vaak sterk overschat, waardoor het verdienvermogen niet altijd realistisch ingeschat werd. Een goede marktanalyse kan dat voorkomen.

Er zijn allereerst openbare databronnen. Het CBS (Statline) is bijvoorbeeld een openbare bron met data over sectoren in Nederland. De data van het CBS beperken zich tot het verleden en bevatten geen prognoses. De data over sectoren zijn voor vrij grote sectoren beschikbaar op Statline. Het CBS levert in bepaalde gevallen tegen betaling maatwerktabellen over verder uitgesplitste sectoren (markten).

Daarnaast zijn er niet-openbare bronnen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan rapporten die consultancy-bedrijven in opdracht maken.

Voor de Groeifonds voorstellen is in alle gevallen markt- en sectorinformatie nodig, gebaseerd op openbare en/of niet-openbare bronnen. Met markt- en sectorinformatie beoordeelt en meet het Groeifonds de door u genoemde gevolgen: de intermediate outcomes, de outcomes en de impacts. Het Groeifonds gaat na hoe groot de huidige omvang is van de bedrijfstakken of de sectoren waarop het voorstel effect heeft.

Een markt- en sectorrapport ondersteunt het voorstel. Zo'n rapport is zo concreet en specifiek mogelijk en onderbouwd met cijfers. Een rapport dient aan onderstaande criteria te voldoen om bruikbaar te zijn voor het Groeifonds:

1. een heldere onderzoeksvraagstelling;
2. een literatuuronderzoek met duidelijke bronvermelding (inclusief paginanummer);
3. beschreven onderzoeksmethode;
4. onderbouwde aannames;
5. resultaten die volgen uit de voorgaande stappen;
6. reproduceerbaarheid;
7. gevoeligheidsanalyses; en
8. heldere conclusie

Bijlage 1 Voorbeelden Theory of Change per projecttype

Deze bijlage is afzonderlijk bij dit document gevoegd op de NGF-website. Indieners kunnen dat bestand desgewenst als startpunt gebruiken. Indieners selecteren dan de pagina met de ToC van het voor hun project meest relevante sub-projecttype. Vervolgens kunnen zij deze pagina zelf zodanig aanpassen en aanvullen dat de ToC bij hun project past. Het aanvullen kan onder meer bestaan uit het overnemen van delen van de TOC van andere sub-projecttypes waar het voorstel ook gelijkens mee vertoont.

Let op: deze notitie is een handreiking. Het is geen mal waarin de voorstellen moeten passen. Het staat de indieners dan ook vrij om af te wijken van de weergegeven ToC per projecttype. Een ToC is maatwerk; de voorbeelden in de bijlage zijn slechts een 'voorzet'.

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Postbus 20401 | 2500 EK Den Haag
T 070 379 8911

Oktober 2022 | Publicatie-nr. 22407245